

بنیاد حکمت اسلامی صدرا

صَدْرُ الدِّينِ مُحَمَّدُ الشَّيْبَرَاذِي

مُؤَلِّفُ

(۱۰۵۰-۹۷۹ هـ.ق.)

الْمُظَاهِرَةُ فِي سُرَارِ الْعُلُومِ الْكَمَالِيَّةِ

تصحیح و تحقیق و مقدمه

سید محمد دُخامنه ای

بسم الله الحکیم العلیم

الحمد لله الذي خلق الخلق بقدرته الفائقة، ودبر الأمر بحكمته المتعالية، وأثار العقول بشواهد الربوبية، وعنده مفاتيح الغيب لا يعلمها إلا هو. وخير الصلاة والسلام وأفضل التحيات على سيد الأنبياء ومعلم الحكماء محمد المصطفى ﷺ وعلى أهل بيته المعصومين وصحبه الصالحين وارثي الحكمة العرشية ومشاهد المظاهر الإلهية.

از دیرباز، سرزمین ایران گاهواره تمدن و قلمرو علم و حکمت بود که ظهور و طلوع آیین مقدس اسلام و تعالیم آزادبخش و آزاده پرور آن، به این تمدن بالنده بشری چهره بهتر و جمال بیشتر بخشید و در فروغ آن، درخت کهنسال حکمت و دانش برگ و بار تازه یافت و میوه حیاتبخش و سعادتساز خود را به همه جهانیان ارزانی داشت.

تاریخ تمدن بشری گواهی می‌دهد که همواره رشد و توسعه علمی و فرهنگی و پویایی و شکوفایی فلسفه و علم و هنر و درخشش استعدادها همراه و در سایه آزادی و از برکات استقلال بوده است؛ از اینرو پدیده بینظیر تاریخ معاصر، یعنی انقلاب پرشکوه و کبیر اسلامی ایران، که آزادی و آزادگی را به این ملت بازگردانید و افتخار استقلال و سرافرازی را نصیب این ملت کرد، همزمان، به رشد و حرکت علمی و توسعه فرهنگی نیز یاری بسیار نمود. بدین لحاظ است که همایشهای پژوهشی فراوانی در این مدت برپا گردید و زمینه‌های مساعدی برای تحقیقات علمی و فلسفی و تصحیح و تهذیب و معرفی میراث‌های کهن فرهنگی و تألیف کتب و ارائه مقالات تحقیقی

بنیاد حکمت اسلامی صدرا

المظاهر الإلهية في اسرار العلوم الكمالية

تأليف: صدرالدین محمد شیرازی (ملاصدرا)

تصحیح، تحقیق و مقدمه: سید محمد خامنه‌ای

چاپ اول، بهار ۱۳۷۸، ۲۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

نشانی: تهران، بزرگراه رسالت، روبروی ضلع شمالی مصلای بزرگ تهران،

مجمع امام خمینی (ره)، بنیاد حکمت اسلامی صدرا

ستاد برگزاری همایش جهانی بزرگداشت حکیم صدرالمتألهین (ره)

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۶۹۱۹، تلفن: ۲ و ۸۱۵۳۴۸۱، دورنگار: ۸۸۳۱۸۱۷

Email: Mullasadra@www.dci.co.ir

home page: www.mullasadra.org

حق چاپ برای بنیاد حکمت اسلامی صدرا محفوظ است.

فراهم آمد.

یکی دیگر از عوامل مؤثر این شکوفایی و حرکت پرشتاب فلسفه و علم در ایران، شخصیت بیمثال بنیانگذار فقید جمهوری اسلامی ایران، حضرت آیت الله العظمی امام خمینی رحمه الله بود که حاکمی حکیم و رهبری عارف و فرزانه، و فقیه و حقوقدانی برجسته بشمار می‌رفت؛ و این پدیده، یکبار دیگر اهمیت نقش حکمت و دانش رهبران را در حسن اداره جامعه به اثبات رساند.

در کنار تحولات اجتماعی گسترده دو دهه گذشته ایران - که سبب فراهم آمدن زمینه تحقیق و نشر دانش و بویژه علوم انسانی شد - کوشش به عمل آمد تا غبار فراموشی از چهره بسیاری از بزرگان حکمت و دانش زدوده شود و علما و حکما و عرفا و شعرای بزرگ اسلامی و ایرانی در سایه همایشهایی کوچک یا بزرگ به جامعه ملی و بشری معرفی گردند.

در این میان ضرورت اقتضا داشت که شخصیت بزرگ و بیهمتایی همچون حکیم صدرالدین محمد شیرازی ملقب به «صدرالمآلهین» و مشهور به «ملاصدرا» نیز - که فیلسوف، قرآن شناس، مفسر، علامه حدیث شناس و محدث بزرگ اسلامی در قرن دهم و یازدهم هجری است - به جهانیان شناسانده شود و آثار بیمانند او با کاملترین و بهترین صورت تصحیح و مقدمه نگاری و پاورقی نویسی و ویرایش گردد و با چاپی شایسته در دسترس مشتاقان حکمت و تفسیر و حدیث و معارف اسلامی و بشری قرار گیرد.

* * *

اهداف عالیة فرهنگی و علمی و فرمان مقام معظم رهبری جمهوری اسلامی ایران، حضرت آیت الله سید علی خامنه‌ای - دام ظلّه - بدین ضرورت جامه عمل پوشانید و ستادی برای برگزاری همایش جهانی بزرگداشت حکیم نامور، ملاصدرا برپا گردید و گروههای بسیاری با شرکت اساتید حوزه و دانشگاه در رشته‌های فلسفه و منطق و حدیث و تفسیر گرد هم آمدند و در کنار دهها فعالیت سازنده، مانند نشر مجله فلسفی، ارتباط با محافل علمی جهان از راه شبکه‌های رایانه‌ای، انجام امور هنری، فراخوان مقالات در سطح جهان و چاپ و نشر آنها، ترجمه و معرفی کتب آن حکیم به زبانهای مشهور بیگانه و ترجمه آن به زبان فارسی، و بسیاری کارهای ضروری دیگر برای برگزاری باشکوه و اثربخش این همایش، به کار تصحیح انتقادی کتب و رسائل صدرالمآلهین نیز اهتمام شد.

امتیازهای تصحیح انتقادی این ستاد در چند عنوان خلاصه می‌شود:

۱. این کار با رعایت اصول تصحیح انتقادی و سازواره‌ای دقیق انجام گردیده است؛ اصولی که آیین نامه آن در همایشی کوچک به وسیله همین ستاد و با شرکت متخصصان و استادان تهیه شد، و می‌توان آن را معیار (استاندارد) تصحیح در کشور شمرد که با وجود کارایی لازم از شیوه‌های غربی نیز پیروی نکرده است.

۲. مایه تصحیح متون در میان صدها جلد نسخه خطی از بهترین و معتبرترین نسخ خطی فراهم گردیده است که برخی بخط خود مؤلف یا بازماندگان او یا با تصحیح و مقابله آنها بوده، و برخی از این نسخ حتی در فهرستهای چاپ شده کتابخانه‌های عمومی هم دیده نشده و از طریق کتابخانه‌های شخصی بدست آمده است. در مرحله بعد، کار نسخه شناسی و درجه بندی و ارزیابی این نسخ در جلساتی بتوسط کارشناسان فن به انجام رسید.

۳. کوشش شده است روش تصحیح، علامتگذاری، نوع و قلم حروف، کاغذ و قطع و جلد و صحافی تمام کتب و آثار این حکیم هماهنگ و به یک شکل باشد.

به این مرحله بیش از حد معمول تکیه شده است؛ و راجع به خصوصیات ظاهری کتب، مانند قطع و صفحه بندی و آرایش و جلد، و بویژه درباره گزینش حروف دقت بسیار گردیده، و با نظر کارشناسان امور چاپ و نشر کتاب، مدتی نسبتاً دراز بررسی به عمل آمده تا سرانجام حروف کنونی و سایر مشخصات کتاب حاضر به تصویب و اجرا رسیده است.

۴. ویراستاری یکی از امتیازات دوره معاصر است که این ستاد تلاش کرده است آن را بنحو شایسته‌ای سازمان دهد و با هماهنگی نزدیک با مصححان محترم به انجام رساند؛ کتب و آثار مذکور پس از انجام تصحیح بتوسط محققان و اساتید حوزه و دانشگاه از صافی دو ویراستاری گذشته است، یکی ویرایش ادبی و دیگری علمی؛ که برای هماهنگ شدن روش کار در این زمینه نیز همایشی با شرکت متخصصان تشکیل شد تا بهترین، دقیقترین و سریعترین روشها فراهم و تدوین و تصویب و عملی گردد. البته در موارد معدودی بین ویراستاران و مصححان محترم در گزینش صحیحترین واژه یا عبارت اختلاف نظر وجود داشته که در چنین مواردی نظر مصحح اعمال شده است.

۵. نکته دیگری که در تصحیح و طبع و نشر کتب علمی در ایران تازگی دارد، تکیه بر فارسی

بودن مقدمه و پاورقی‌هاست، که نزد تمام ملل دیگر نیز معمولاً ملاک انتخاب زبان مقدمه و پاورقیها، زبان ملی کشور است نه زبان کتاب، هر چند نویسنده کتاب آن را به غیر زبان ملی خود نوشته باشد. و بدور از تعصبات زبانی و ملی، این یک روش منطقی و قابل قبول بود که در عمل مورد پذیرش قرار گرفت.

جز این نکته که شیوه همگانی ملل بوده است، در بیشتر شیوه‌های تصحیح تلاش شده است که روشهای مورد نظر ابتکاری ما تابع سنن مذهبی و ملی باشد و از تقلید بی‌منطق دیگران پرهیز شود؛ از اینرو شیوه تصحیح و درج پاورقیهای مربوط به نسخه بدلها نیز یک روش مستقل و دور از تقلید است.

۶. تعداد نسخی که پایه تصحیح قرار گرفته‌اند ده نسخه از بهترین و معتبرترینها بوده و ذکر نسخ دیگر ضرورت نداشته است؛ و در صورتی که تعداد نسخ موجود کمتر از ده عدد بوده، به مقدار موجود توجه شده است.

* * *

این ستاد خوشوقت است که می‌تواند با عرضه کتب فلسفی، منطقی، قرآنی و حدیث حکیم عالیقدر صدرالمتهلین شیرازی، وی را به بهترین و کاملترین صورت ممکن و بشکلی بیسابقه به اندیشمندان و محققان جهان و ایران - ضمن معرفی برکات اسلام و خدمات دانشمندان ایرانی به حکمت، علم و تمدن جهان - بشناساند و گامی هر چند کوتاه در این میدان وسیع بردارد؛ و ضمن سپاس از توفیقات ربّانی، امیدوار است که این خدمت ناچیز، مرضی خداوند متعال و مقبول حضرت صاحب الامر (علیه‌السلام) و پسند اهل نظر باشد - إن شاء الله تعالی.

ستاد برگزاری همایش جهانی

بزرگداشت حکیم صدرالمتهلین (ره)

فهرست مطالب

مقدمه مصحح	پنج - سیصد و شش
حکمت و فلسفه	هفت
خاستگاه حکمت	نه
۱. سیر حکمت پیش از اسلام	چهل و یک - دویست و دو
۱.۱	
مغان	چهل و پنج
فیثاغوروس	پنجاه و نه
۱.۲	
یونان قدیم	هفتاد
تالس ملطی	هفتاد و پنج
آناکسیمانوس	هفتاد و شش
آناکسیماندروس	هفتاد و هشت
هرقلیتوس	هفتاد و نه
کزنوفانوس	هشتاد و هفت
پرمیندوس	نود
زنون	نود و پنج
ملیسوس	نود و هفت

انبازو قلوبس نود و نه
 ديمقراطيس يكصد و دو
 نزه گرايان يكصد و پنج
 آناكساغوراس يكصد و شش

۱.۳

سوفسطائيان يكصد و چهارده
 سقراط حكيم يكصد و نوزده
 افلاطون يكصد و بيست و هفت
 ارسطو يكصد و چهل و پنج
 مكتب و آثار ارسطو يكصد و پنجاه و چهار
 ماجرای فلسفه ارسطویی يكصد و شصت و هشت
 كليبيان يكصد و هفتاد
 دوره یونانیگری يكصد و هفتاد و دو
 اپيكوريان يكصد و هفتاد و هفت
 رواقيان يكصد و هفتاد و هشت
 شكّاكان يكصد و هشتاد و سه

۱.۴

افلوطين يكصد و هشتاد و هشت
 ۲. سير حكمت پس از اسلام دويست و سه - سيصد و دو

۲.۱

كلام شيعی دويست و بيست
 فلسفه در شيعه دويست و بيست و سه
 باطنيگرایی شيعی دويست و بيست و پنج
 عرفان شيعی و تصوّف دويست و سی
 تصوّف دويست و سی و نه

۲.۲

انتقال فلسفه اسلامی به اروپا دويست و چهل و پنج
 نهضت ترجمه در اروپا دويست و پنجاه و چهار

۲.۳

تحول تاریخی فلسفه و مكتب شیراز دويست و پنجاه و نه
 مآلصدر دويست و شصت و يك
 شاگردان دويست و شصت و شش
 فرزندان دويست و هفتاد
 كتب و آثار دويست و هفتاد و يك
 مكتب مآلصدر دويست و هفتاد و دو
 كتاب المظاهر الإلهية دويست و نود و دو

توضیحی درباره نسخه‌ها و شیوه تصحيح سيصد و سه
 تصاویر نسخه‌ها سيصد و هفت

المظاهر الإلهية في أسرار العلوم الكمالية ۱۵۳-۱

مقدمة المصنّف ۳

مقدمة الكتاب ۷

الفن الأول: في الإشارة إلى معرفة المبدأ الأقصى و الغاية القصوى و كيفية أفعاله

المرتبة ۱۱

المظهر الأول: في الإشارة إلى عمدة مقاصد الكتاب الإلهي ۱۳

المظهر الثاني: في إثبات وجوده (تعالی) ۲۰

المظهر الثالث: في توحیده (تعالی) في وجوب الوجود ۲۸

المظهر الرابع: في تحقيق أسمائه و صفاته ۳۵

المظهر الخامس: في علمه (تعالی) بذاته و غيره ۴۳

المظهر السادس: في دوام إلهيته ۵۴